

2009:4

Hajen 13

Antikvarisk kontroll, 2008

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet
Kristianstad
Landsantikvarien i Skåne

Rapport 2009:4

Hajen 13

- väckt ur sin törnrosasömn

Antikvarisk kontroll, 2008
Höganäs socken, 1266
Höganäs kommun
Skåne län

Helene Stalin Åkesson

Regionmuseet Kristianstad Landsantikvarien i Skåne

Kristianstad
Box 134, Stora Torg
291 22 Kristianstad
Tel 044 – 13 58 00 vx, Fax 044 – 21 49 02

Lund
Box 153, St Larsomr. Byggnad 10
221 00 Lund
Tel 046 – 15 97 80 vx, Fax 046 – 15 80 39

www.regionmuseet.se

© 2008 Regionmuseet Kristianstad / Landsantikvarien i Skåne
Rapport 2009:4
ISSN 1651-0933

Omslagsfoto: Författaren
Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, Gävle. Dnr 507-99-502.

HAJEN 13

Innehåll

Inledning	5
Sammanfattning av utförda åtgärder	5
Administrativa uppgifter	6
Byggnadshistorik med relevans för ärendet	6
Utförda åtgärder	8
Tegel och åsfogar	8
Fönster	9
Putsade detaljer	10
Sockel	11
Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder	11
Iakttagelser under restaureringen	11
Avvikelser från handlingarna	12
Källor	13
Bilaga 1 - akvarellskiss	14
Bilaga 2 - akvarellskiss	15
Bilaga 3 - kulörbestämning	16

Hagen 13 ligger på Hamngatan 9 i Högåsen, Högåsen kommun.

Hajen 13 i samband med att färgundersökningen gjordes och renoveringen just hade påbörjats.

Inledning

Den antikvariska kontrollen av åtgärderna på Hajen 13 är utförd av Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarien i Skåne på uppdrag av Länsstyrelsen i Skåne. Arbetet har genomförts under perioden juni - oktober 2008. Dokumentationen består av foton, färgtrappor, akvarellskisser, minnesanteckningar från byggmöten och iakttagelser på plats. Den antikvariska kontrollen har gjorts av byggnadsantikvarie Helene Stalin Åkesson.

Sammanfattning av utförda åtgärder

Åtgärderna består av omfogning av tegelfasad, restaurering och ommålning av fönster- och dörrumfattningar, hörnkedjor samt takfotsgesims. Samtliga putsdetaljer har sedan målats med pigmenterad kalkfärg i flera lager. Metoder och val av kulörer har tagits fram i nära samarbete med antikvarisk kontrollant.

Hajen 13 från sedd från trädgården.

Detalj av köksfönstret.

Administrativa uppgifter

Objekt:	Hajen 13
Socken:	Höganäs
Kommun:	Höganäs
Arbetshandlingar:	Bidragsansökan
Länstyrelsens beslut:	2008-05-13, dnr: 434-57140-07
Regionmuseets dnr:	L12.20-497-07, sn 1266
Byggherre:	dödsbodelägarna, Caroline Tholander och Harriet Tholander
Entreprenör:	Vikens Måleri & Byggnadsvård, Viken
Antikvarisk kontrollant:	Regionmuseet Kristianstad/Landsantikvarie i Skåne genom bebyggelseantikvarie Helene Stalin Åkesson
Byggnadstid:	2008-06-26 - 2008-10-10
Bidrag till antikvarisk överkostnad:	50 313 kronor inklusive moms
Slutbesiktning:	2008-10-10

Byggnadshistorik med relevans för ärendet

Tyvär saknas handlingar som exakt daterar Hajen 13 men flera uppgifter som talar för att huset byggdes någon gång mellan 1840 och 1860. På 1840 års karta över hamnområdet är huset inte inritat men i kartmaterial från 1877 finns både räddningsstationen och Hajen 13 markerade.

Tidigare fanns en gammal skola på Hamngatan. Den uppfördes 1846 och hade stora likheter med Hajen 13 även om planen där var spegelvänd. Det kan ha funnits en koppling mellan byggnaderna, vilket i så fall skulle tyda på att även bostadshuset bör ha uppförts i slutet av 1840-talet.

Omkring 1880 köpte sjökaptens Fredrik Åkerberg Hajen 13. Huset hade tidigare stått på ofri grund och marken tillhörde då Höganäs hamn. I och med Åkerbergs förvärv skrevs också en lagfart till fastigheten. Fredrik Åkerberg bodde i huset fram till sin död 1952.

Östra gaveln med profogning längst ner till vänster i bild. Detalj av färgtrappa på kalkavfärgad omfattning vid fönster.

Åkerberg testamenterade Hajen 13 till sina kusiner. Det så kallade Åkerbergska huset har sedan dess använts som sommarbostad. De delägare som var mest intresserade av fastigheten, löste 1987 ut övriga delägarna. Trots detta har åsikterna, om hur förvaltningen av huset lämpligast bör ske, gått isär. Det har resulterat i ett eftersatt underhåll samtidigt som det också har bidragit till att huset är förhållandevis oförvanskad, både exteriört och interiört.

De omgivande husen används nästan uteslutande till permanentboende och har därför varit föremål för ett flertal förändringar. Hajen 13 har därför en särställning med ursprunglig, inåtgående port mot gatan, spröjsade tvåluftsfönster med tillhörande innanfönster och fönsteromfattningar i kalkputs.

Eftersom Hajen 13 utgör en kulturhistoriskt värdefull byggnad beslutade Högänas kommun om att vidta åtgärder för att rädda den från fortsatt förfall. Ett vitesföreläggande med ett antal villkor avseende byggnadens istandsättande tillskrevs dödsbodelägarna. Två av delägarna, systrarna Caroline och Harriet Tholander, beslutade hösten år 2007 att genomföra en exteriör restaurering. Övriga delägare motsatte sig beslutet och meddelade att arbetet endast sker på initiativ av Caroline och Harriet Tholander.

Exempel på åsfogar som har blivit bättringsfogade vid upprepade tillfällen och därför fått varierade uttryck.

Utförda åtgärder

Åtgärderna omfattar fönster, fogar och putsade detaljer. I samband med att arbetet påbörjades genomförde Regionmuseet en färgundersökning, avseende fönstersnickerier samt putsade detaljer. Färgtrapporna resultat presenterades sedan i form av akvarellskisser med tillhörande text för dödsbodelägarna och Höganäs kommun.

Tegel och åsfogar

Åtgärderna har bestått i att se över samtliga fogar och komplettera med fog- och putsbruk där så behövs. Nya åsfogar har företrädesvis gjorts på fasaden mot gatan. Eftersom det inte handlar om en total omfogning, blandas nygjorda fogar med äldre. De senare uppvisar upprepat underhåll och ibland ganska grova former. Dimensionen och utformningen av de nygjorda fogarna är ett resultat av noggranna avväganden gent emot befintliga fogar. Försök har gjorts för att finna formen på en ursprunglig åsfog. De nygjorda fogarna utgör en tolkning och är smäckrare till formen.

På framsidan av huset har våtsläckt kulekalk med kornstorlek om 0-2 mm använts medan fogarna på husets övriga fasader har gjorts med 35 % hydrauliskt Jurakalkbruk 35/65/400. Produkterna kommer från Målarkalk. Fogarnas åsform har gjorts för hand då både trästicka och finare slev visade sig svårare att använda.

Även fönstrets invändiga ommålning visar ursprunglig kulör. Dubbeldörr i väntan på restaurering.

För att skydda och ytterligare lyfta fram fogarna ska de sedan målas med vit kalkfärg. Detta kommer att göras av dödsbodelägarna och påbörjas under 2009. I första hand målas då fogarna mot gatan. Arbetet måste göras med stor noggrannhet, för att i möjligaste mån undvika färgstänk på murverket.

Fönster

Befintliga fönster var i stort behov av restaurering men eftersom de är utförda i kärnvirke kunde merparten av originalmaterialet behållas. Ett par av fönstren har bytts ut av tidigare ägare men har då ersatts med fönster i likartad modell.

Fönstren har lyfts ut, skrapats rena från kitt och löst sittande färg. Därefter har falsarna oljats och sedan strukits med linoljekitt. Bågar och spröjs har målats med äkta linoljefärg i brun mörkocker, från Gunnar Ottossons färgmakeri. Det samma gäller för karmarna. Beslag liksom lås har setts över och vid behov kompletterats med nya i samma material och modell.

Invändigt är fönstren målade med linoljefärg i en blågrå kulör. Detta arbete ingår ej i aktuella åtgärder men är intressant att nämna, eftersom insatsen likafullt bidrar till helheten. Den blågrå kulören är liksom kulören i brun mörkocker också ursprunglig och har framkommit genom färgundersökning. Färgtrapporna på de interiöra snickerierna har dock frilagts av dödsbodelägarna själva.

Hajen 13 i samband med slutbesiktningen. Fastighetsgränsen markerad med vitt i asfalten.

Putsade detaljer

De putsade fönsteromfattningarna, hörnkedjorna och takgesimsen representerar precis som tegelfasaden något mycket karaktärsskapande hos byggnaden. Därför har färgundersökning och val av kulör följts av många överlägganden och provstrykningar. Den kulör som slutligen valdes representerar tillsammans med fönstrens kulörer en ursprunglig färgsättning. I efterhand kan man konstatera att den som en gång valde färgsättning till huset sannolikt utgick från det polykroma teglet, eftersom såväl fönstrens som omfattningarnas kulörer återfinns däri.

Tidigare lagningar av putsdetaljer hade gjorts med ett alltför hårt, cementhaltigt bruk. För att få kalkbruket att fästa har man därför varit tvungen att först knacka ner partier med cementhaltigt bruk. På initiativ från ägarna har bitar av putsen, där färgtrappor gjorts, tagits ner och sparats som referensytor. Ursprungligen var tanken att en färgtrappa skulle lämnas i fasaden men det var svårt att genomföra beroende på den omfattande skadebilden. Det fanns också en risk att färgtrappan skulle bli alltför iögonfallande i förhållande till byggnadens ringa storlek.

Till putsen på de nya omfattningarna har använts Målarkalks kulekalk med varierande kornstorlek, 0-4 mm, beroende på hur tjocka påslagen har fått göras. Till ytputsen har använts kornstorlek om 0-1 mm.

Del av putsad gesims samt provisorisk hängränna.

Sockel som nyligen målats svart med linoljefärg.

Sockel

Den putsade stensockeln var i likhet med övriga detaljer kraftigt åtgången och saknade i stort sett sin tidigare svarta bemålning. Nu har den återfått en svart kulör i form av äkta linoljefärg. För att få färgen att tränga in i sockelns alla ojämnheter har linoljefärgen stegvis blandats med vatten, för att uppnå emulsionsfärgens egenskaper. Det svarta och aningen blanka färgskiktet kommer snart att mattas ner och inte vara fullt så iögonfallande.

Kulturhistorisk bedömning av utförda åtgärder

Arbetet är utfört med stor varsamhet och med genuint intresse för byggnadsvård. De olika åtgärderna har föregåtts av dialog med antikvarisk kontrollant och vid tveksamheter har resonemang kring val av metod och utformning förts på plats. Dödsbodelägarna har kontinuerligt följt arbetet och har genom sin närvaro bidragit med kunskap om husets ägarlängd och tidigare användning. Vidare har såväl hantverkare som antikvarisk kontrollant fått tillfälle att vidarebefordra kunskap av byggnaden och dess fortsatta vård och underhåll till dödsbodelägarna.

lakttagelser under restaureringen

Hajen 13, Åkerbergska huset, har fått flera förbipasserande att reagera. Från att tidigare ha representerat ett hus med kraftigt eftersatt underhåll, har byggnaden idag förvandlats till ett referensobjekt för god byggnadsvård. Fastighetsägare i närheten har hört av sig till såväl dödsbodelägarna som hantverkaren på plats, för att uttrycka sin glädje över insatserna men också för att få råd om hur de kan vårda sina byggnader. Restaureringen genomförs också tidsmässigt rätt med tanke på det projekt, *Den gamla gatan – Hamngatan som historiskt kulturstråk*, som stadsantikvarien Henrik Ranby på initiativ från Höganäs kommunpolitiker påbörjade under 2008.

Projektets fokus ligger på själva gatumiljön och där utgör bebyggelsen en avgörande del, vilket innebär att Hajen 13 är viktig för projektet. Inom projektet kommer man bland annat att arbeta för en ombyggnad av gatan och återskapande av äldre marktäckning. Därtill vill kommunen också byta befintliga lyktstolpar mot nya i en mer historiskt passande modell. Eftersom fastighetsgränsen till Hajen 13 ligger en bit ut i nuvarande gata och asfaltstäckning, kan projektet förhoppningsvis också medverka till att den ursprungliga fastighetsgränsen åter blir synlig. När gatan inte längre går ända in på fasaden, kommer det sannolikt att kännas mer naturligt att även använda huvudentréns dubbeldörr.

Avvikelser från handlingarna

Arbetena har utförts i enlighet med beslut. Därutöver har vindsfönstret i öster kompletterats med ett bläck lika de som sitter vid övriga fönster. Vindsfönstret saknade tidigare bläck och med anledning av dess utsatta läge beslutade man att det var motiverat att sätta ett sådant.

I vitesföreläggandet från Höganäs kommun ingår ytterligare punkter, bland annat rekonstruktion av skorsten. Den liksom restaurering av pardörr mot gatan, byte av dörr mot trädgården samt uppsättande av lämpliga hängrännor och stuprör finns dock inplanerade. Dödsbodelägarna avser att söka medel från Länsstyrelsen för ytterligare en etapp av restaureringen.

Omfattningen tv var lagad med cementhaltigt bruk.

Samma murparti med nya omfattningar i kulekalk.

Källor

Tryckta källor

Ranby, Henrik: *Arkitektur och byggnadstraditioner på Kullahalvön*. Höganäs kommun, 1995.

Ranby, Henrik: *Kulturmiljöer på Kullahalvön*. Höganäs kommun, 1993.

Thurell, Sören: *Vårda och renovera trähus*. Natur och Kultur, Stockholm, 2005.

Informanter

Caroline Tholander, dödsbodelägare

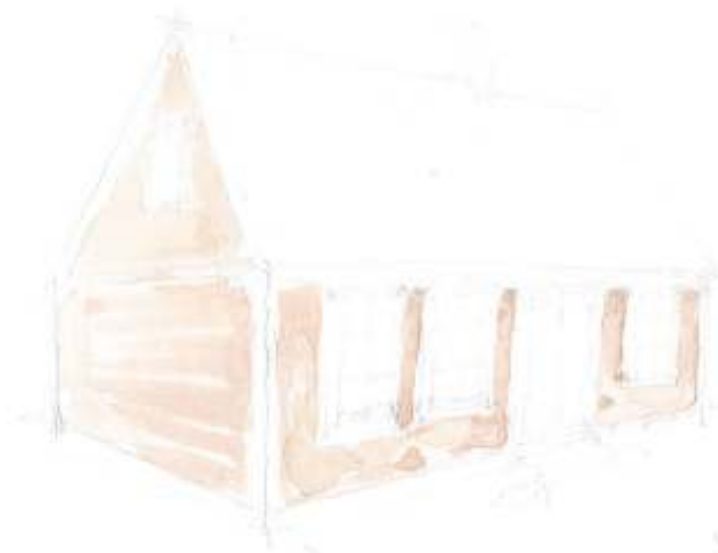
Harriet Tholander, dödsbodelägare

Lund 2009-01-16

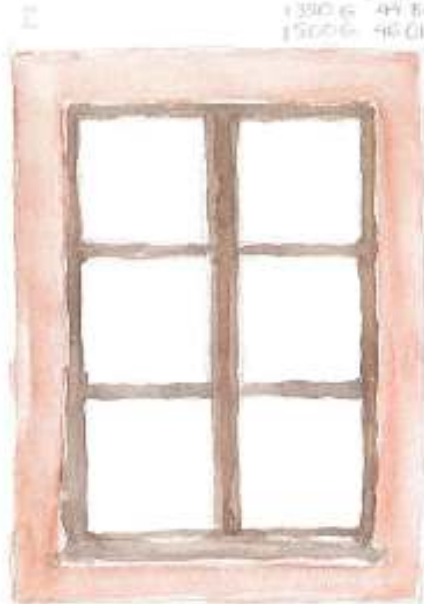
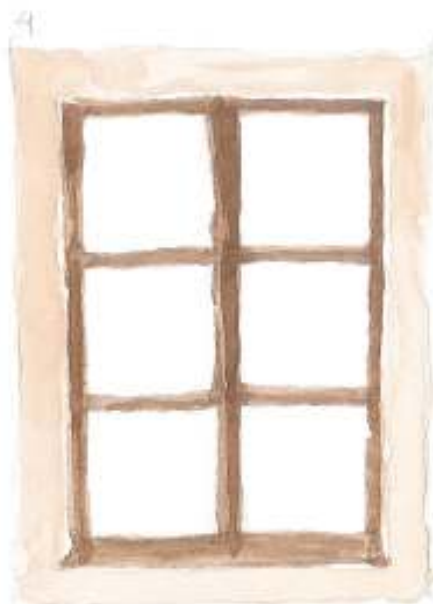
Helene Stalin Åkesson

Bilaga 1 - akvarellskiss

HÄJEN 13
 HÄJENSTAN 9. HÖGANÅS KÖTTEN

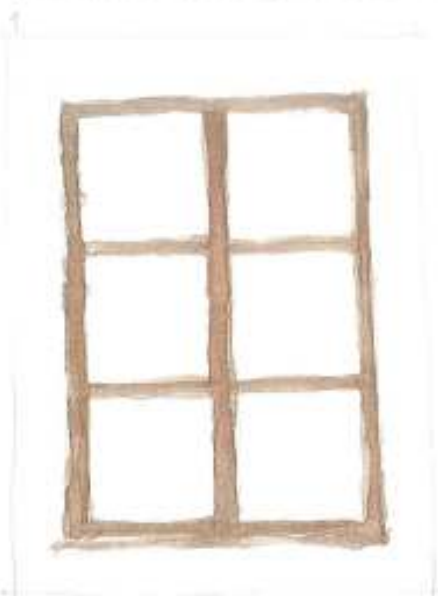
1350 45 44
 1500 45 44
 25 No Kalkpasta
 44 Bränd färg
 46 Klassisk färg

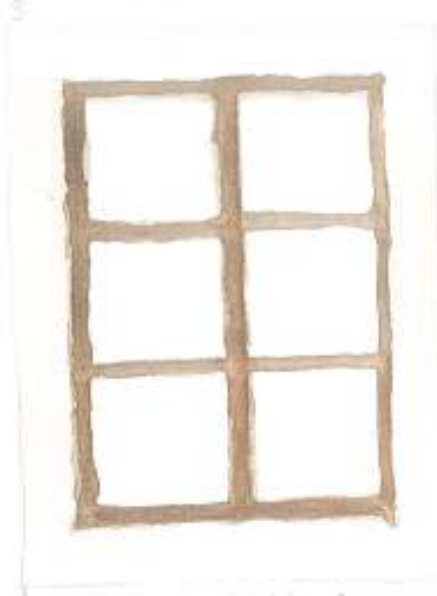
Kalkfärg
 Lila A, Grupp 14, Röd 6
 Färg 6
 25 No Kalkpasta
 30 No Klassisk färg

Bilaga 2 - akvarellskiss

HÄJEN 13
HÄRINGATAN 9, HÖGANÄS KOMMUN

Kullifärg 90, Lila A, Grupp 15
Rud 2
Rud 2
25 kg kullifärg
40 g kullifärg

Kullifärg 90, Lila A
Grupp 4, Rud 3
48 3 25 kg kullifärg
300 g 40 g kullifärg

TÄR FÄRGER 1-4 GÄLLE

Dans mörkbrun
1A-4031

ENDAST FÄRGER 13

Dans mörk-
brun
2C-4031

Lila A, Grupp 17
Rud 3
24/103-15
25 kg kullifärg
1000g 71 g kullifärg
1530g 103 g kullifärg

5. DEFINITIV FÄRVSÄTTNING 2002/06/17

den kullifärg som höger på minst
befintlig bild

Regionmuseets rapportserie 2009

Kulturmiljö

1. Bröddarps mölla, Västra Ingelstads sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2008
2. Fjälstorps småskola, - restaurering av uthus, Brunnby sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
3. Gamlegård – fasadrestaurering, Helsingborgs stad, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
4. Hajen 13, Höganäs sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007
5. Täckarhuset – restaurering av två jordkällare, Brösarps sn, AK, Helene Stalin Åkesson 2007

Förkortningar:

AF-antikvarisk förundersökning
AK- antikvarisk kontroll
AU-arkeologisk utredning
DK- dokumentation, övrigt

FU- arkeologisk förundersökning
KA- kulturhistorisk analys
MD-murverksdokumentation
OU- osteologisk undersökning

PJ- projektrapport
UN- arkeologisk undersökning
BD- byggnadsdokumentation
BAD-byggn-ark-dokumentation

